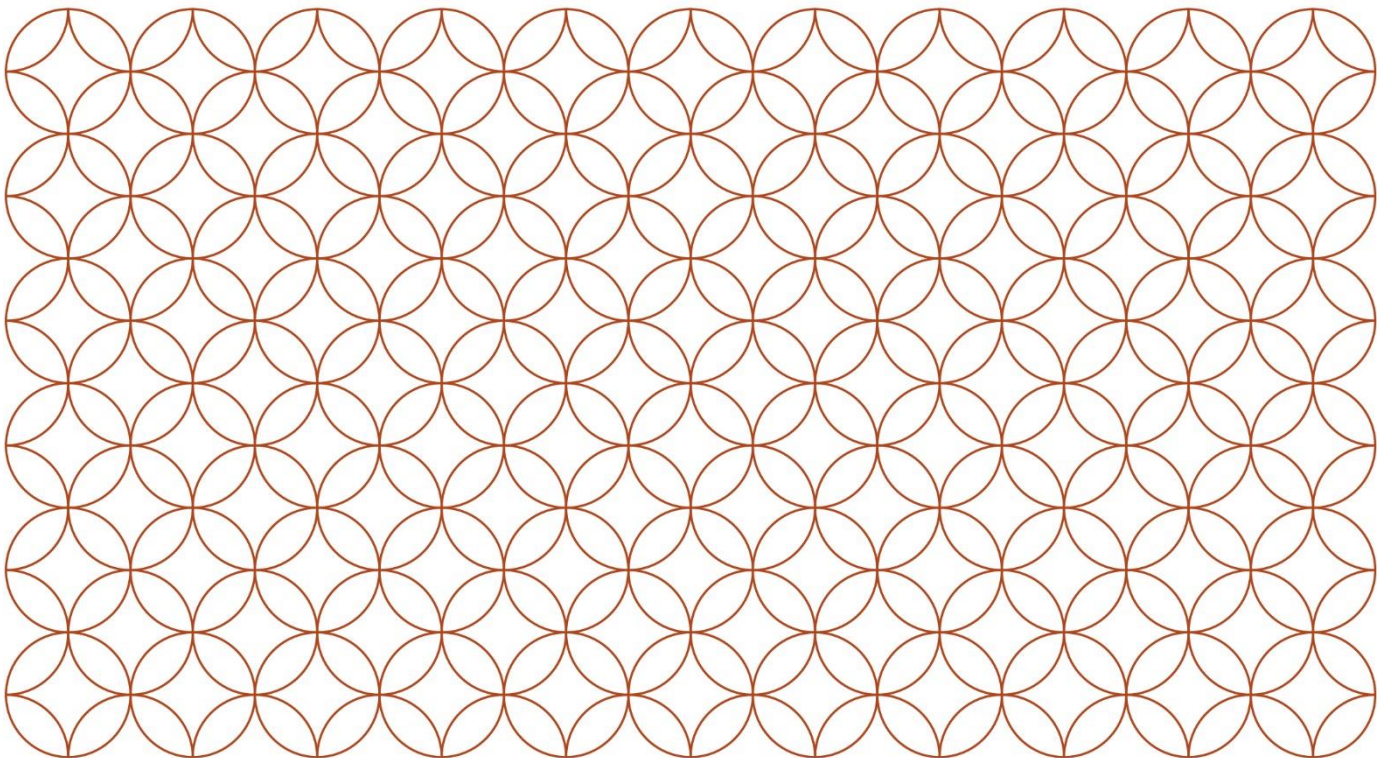

REDOVISNING AV
REGERINGSUPPDRAG

Trygghet och studiero

Skolverket

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

Dokumentdatum: 2023-11-21

Diarienummer: 2023:2652

Skolverket, Stockholm 2023

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Skolverkets uppdrag om trygghet och studiero.....	5
Om trygghet och studiero.....	5
Skolors arbete med trygghet och studiero	7
Genomförda aktiviteter	9
Juridiska vägledningar	9
Kompetensutveckling för elevassistenter och motsvarande kopplad till trygghet och studiero	10
Uppföljning av förekomsten av fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder.....	11
Informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare	14
Översyn av befintligt material och kommunikationsinsatser	15
Avslutande kommentar och fortsatt arbete.....	16

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2022 anges att Skolverket ska stärka arbete med trygghet och studiero inom skolväsendet genom stöd för olika personalgrupper i skolan.¹

Inom ramen för uppdraget har myndigheten tagit fram två juridiska vägledningar om personalens befogenheter att ingripa fysiskt samt om disciplinära och andra särskilda åtgärder enligt 5 kap. (2010: 800) skollagen. Till de juridiska vägledningarna har också ett diskussionsunderlag publicerats som är riktat till skolans personal.

Vidare har myndigheten tagit fram en digital kompetensutveckling för elevassistenter och motsvarande funktioner inom skolan som syftar till att ge stöd och inspiration kring hur den här personalgruppen särskilt kan bidra till trygghet och studiero. I materialet finns information om skolans uppdrag, betydelsen av samarbete med övrig personal, elevers olika behov av stöd och vad som är viktigt i arbetet med att förebygga och åtgärda konflikter.

Två enkätundersökningar har genomförts inom uppdraget för att följa utvecklingen inom området trygghet och studiero, bland annat vad gäller förekomsten av fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder. Resultaten redovisas i en rapport som utgör en extern bilaga till denna regeringsredovisning. Resultaten från uppföljningen har betydelse för Skolverkets fortsatta arbete med att tillgodose skolors behov av stöd i arbetet med trygghet och studiero. Uppföljningen visar bland annat att fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder förekommer i alla skolformer, men i olika utsträckning. Uppföljningen visar även att lagändringen till viss del har gjort det tydligare för skolpersonalen när de får ingripa fysiskt, men att lärare och övrig skolpersonal efterfrågar mer stöd kring fysiska ingripanden.

Inom ramen för arbetet med regeringsuppdraget Trygghet och studiero har myndigheten även utarbetat ett informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare. Syftet är att stärka skolors kommunikation med vårdnadshavare och att främja ett gott samarbete mellan hem och skola. Informationsmaterialet har sin grund i Nationell plan för trygghet och studiero och bidrar till skolors arbete med trygghet och studiero.²

Skolverket har vidareutvecklat innehållet i flera befintliga webbstöd som är kopplade till skolans arbete med trygghet och studiero. Där har även länkar mellan relaterade material lagts in så att det ska bli enklare för målgrupperna att

¹ U2022/01389.

² Ds 2021:13 *Nationell plan för trygghet och studiero*.

hitta till de olika webbstöden och vara tydligare vilka behov materialen kan tillgodose.

Under 2024 kommer Skolverket följa användningen av de stödjande aktiviteterna för att identifiera eventuella utvecklingsbehov.

Bakgrund

Skolverkets uppdrag om trygghet och studiero

I regleringsbrevet för budgetåret 2022 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att med utgångspunkt i propositionen Skolans arbete med trygghet och studiero ta fram stöd för skolans personal vad gäller befogenheter och ansvar att agera i bland annat svåra situationer i enlighet med 5 kap. skollagen.³

Enligt uppdraget ska myndigheten även informera om lagstiftningen och följa utvecklingen inom området, bland annat vad gäller förekomsten av fysiska ingripanden och andra disciplinära och särskilda åtgärder i övrigt.

Skolverket ska utöver detta utveckla och tillhandahålla kompetensutveckling för elevassistenter och annan berörd personal kopplad till trygghet och studiero.

Inom ramen för Skolverkets arbete med regeringsuppdraget Trygghet och studiero har myndigheten även utarbetat ett informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare. Informationsmaterialet har sin grund i Nationell plan för trygghet och studiero.⁴

Uppdraget i sin helhet ska redovisas till regeringen senast den 1 december 2023.

Om trygghet och studiero

I den nationella planen för trygghet och studiero som regeringen tog fram 2021 betonas att en skola präglad av trygghet och studiero är en rättighet för alla elever och en grundförutsättning för lärande och utveckling.

Arbetet med att skapa trygghet i utbildningen är främst sammankopplat med skolors arbete med normer och värden samt ett gemensamt agerande mot kränkande behandling. Arbetet med att tillförsäkra eleverna studiero är nära förknippat med hur undervisningen är utformad samt tillgång till stöd och stimulans. Även lärarnas ledarskap och miljön i undervisningslokalen har stor betydelse och påverkar elevers studiero.⁵

³ Prop.2021/22:160 Skolans arbete med trygghet och studiero.

⁴ Ds 2021:13 Nationell plan för trygghet och studiero.

⁵ a.a.

Enligt resultat från Skolinspektionens elevenkäter upplever en majoritet av eleverna i grundskolan och en betydande andel av eleverna i gymnasieskolan att det ibland, sällan eller aldrig är arbetsro på lektionerna.⁶ Enligt TALIS 2018 har det också blivit vanligare att lärare upplever att en stor del av undervisningstiden går åt till att upprätthålla ordningen i klassrummet. Fler lärare upplever att störande elever i stor utsträckning begränsar dem i deras undervisning.⁷

Skolinspektionen lyfter i sin rapport fram samband mellan studiero och elevers lärande och utveckling, där granskningens resultat kopplas till de kunskapsresultat som de granskade skolorna uppvisar. Granskningen visar att skolor med låg måluppfyllelse också i högre utsträckning är skolor som har större behov av att förbättra studieron i undervisningen.⁸

Nationell plan för trygghet och studiero lyfter fram att ansvaret för trygghet och studiero inte bör läggas på enskilda individer i skolan utan måste bäras gemensamt av organisationen. En tydligare styrning, ökad systematik, förstärkning av det förebyggande arbetet och en ökad beredskap att agera i svåra situationer är viktiga områden för att ytterligare stärka skolors arbete med trygghet och studiero.⁹ Skolinspektionens regelbundna kvalitetsgranskningar visar att i de skolor där det finns betydande utmaningar, läggs ofta ett stort ansvar på enskilda lärare eller lärarlag. Mycket tid och kraft går åt till att åtgärda ordningsstörningar i stället för att förhindra att de uppstår.¹⁰

I Skolverkets kunskapsöversikt som togs fram 2022 av Linköpings universitet om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling beskrivs insatser och arbetssätt av betydelse i såväl det främjande och förebyggande arbetet som det åtgärdande arbetet på skolan. Några exempel på betydelsefulla insatser och arbetssätt är:

- All skolpersonal är involverad i antimobbningsarbetet.
- Skolan har en gemensam policy för att motverka mobbning.
- Skolan upprätthåller hög kvalitet på lärares ledarskap i klassrummet.
- Det finns alltid personal som befinner sig bland eleverna på rasterna på ställen som bedöms vara otrygga.
- Särskild personal anordnar aktiviteter under rasterna.
- Skolans ordningsregler är framtagna i samarbete mellan skolpersonal och elever.
- Elever har möjlighet att engagera sig i diskussioner om mobbning, både inom ramen för undervisningen och utanför lektionstid, under ledning av lärare eller annan utbildad personal.
- Vårdnadshavare får information om skolans arbete mot mobbning och erbjuds utbildning om mobbning.

⁶ Skolinspektionen (2023). *Skolenkäten 2023. Resultatredovisning för Skolenkäten* samt Skolinspektionen (2021). *Tio år av elevers röster. Skolenkäten 2010–2020*.

⁷ Skolverket (2019). *TALIS 2018. En studie om lärares och rektorers arbete i grund- och gymnasieskolan*.

⁸ Skolinspektionen (2016). *Skolans arbete för att säkerställa studiero*.

⁹ Ds 2021:13 *Nationell plan för trygghet och studiero*.

¹⁰ Skolinspektionen (2020). *Skolors arbete med trygghet och studiero. En tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*.

- Skolan tillhandahåller mångprofessionella team, till exempel antimobbningsteam, likabehandlingsgrupp eller trygghetsteam som kan bestå av lärare och personal med specialistkompetens, som skolpsykologer, kuratorer, specialpedagoger och skolsköterskor.¹¹

I Skolverkets lägesbedömning från 2023 framhåller myndigheten bland annat att det är viktigt att skolans olika kompetenser samarbetar för att se till att alla elever får rätt insatser. Skolor och huvudmän behöver arbeta tillsammans för att följa upp de utmaningar som finns på skol-, grupp- och individnivå och hur skolan kan arbeta samlat för att främja studiero. Här ser Skolverket ett särskilt behov kopplat till skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.¹²

Skolors arbete med trygghet och studiero

Arbetet med trygghet och studiero involverar många olika delar, bland annat undervisningens kvalitet, skolklimatet, ledarskapet och relationer, både inom skolan och till vårdnadshavare. För att hålla arbetet levande är det viktigt det finns utrymme för personalen att kontinuerligt undersöka och utveckla arbetet tillsammans.¹³

När förutsättningarna förändras, till exempel genom att fler personalgrupper får en viktig roll i arbetet, att man upptäcker att viktig kompetens saknas eller att vårdnadshavare ställer nya krav på skolans verksamhet, behöver skolan möta detta på olika sätt. Det kan exempelvis handla om att se till att nya personalgrupper också erbjuds kompetensutveckling eller om att tydliggöra samarbetet mellan skola och hem.

Elevassistenter, resurspedagoger och annan elevstödande personal är viktiga i arbetet med trygghet och studiero

Elevassistenter och motsvarande funktioner är en personalgrupp som enligt regeringsuppdraget ska erbjudas kompetensutveckling i syfte att stärka trygghet och studiero. Elevassistenter och motsvarande följer ofta elever under hela skoldagen. Därmed har de en unik roll och kan på olika sätt bidra i skolans arbete med trygghet och studiero för alla elever.

Detta är en målgrupp som Skolverket inte tidigare erbjudit kompetensutveckling. Befintliga insatser för att utveckla skolpersonalens kompetens i frågor som berör trygghet och studiero riktar sig framför allt till lärare och rektor.¹⁴

Eftersom det saknas ett nationellt definierat uppdrag för elevassistenter och motsvarande, så är deras uppdrag definierat utifrån den lokala kontexten och kan variera. Både i forskning och i samråd som genomförts inom uppdraget lyfts att gruppen elevassistenter och motsvarande funktioner innefattar en mängd olika

¹¹ Skolverket (2022). *Skapa trygghet för lärande. Om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling.*

¹² Skolverket (2023). *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023.*

¹³ Skolverket (2022). *Skapa trygghet för lärande. Om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling.*

¹⁴ Ds 2021:13 *Nationell plan för trygghet och studiero.*

uppdrag och roller. Även benämningar på dessa funktioner varierar, där vanligt förekommande exempel är elevstödjare, elevcoach, resursperson, mentor, samordnare, fritidshemspersonal, resurspedagog, socialpedagog och trivselvärd.¹⁵ Det finns begränsad kunskap om vilken utbildning elevassistenter och motsvarande har och vad deras yrkesutövning innebär i praktiken.

Forskning visar att det både nationellt och internationellt har skett en ökning av antalet elevassistenter, och att yrkesgruppen elevassistenter många gånger ses som en förutsättning för att arbeta inkluderande.¹⁶ Samtidigt visar forskning att elevassistenter i en fri roll snarare kan utgöra ett hinder för elevers lärande och utveckling i skolan. Det finns en risk att elevens pedagogiska och sociala relationer till elevassistenten stärks på bekostnad av elevens relationer till lärare och andra elever på skolan.¹⁷

I såväl forskning som i de samråd som har genomförts inom uppdraget lyfts vikten av att elevassistenter erbjuds vägledning och samarbete med lärare och annan personal för att de ska kunna bidra till trygghet och studiero samt för att deras arbete i högre grad ska bidra till elevers lärande och utveckling. Mot bakgrund av detta och bristen på nationellt stöd till målgruppen har den kompetensutveckling för elevassistenter och motsvarande funktioner som Skolverket tagit fram en bred ingång och syftar till att erbjuda både grundläggande och fördjupande kunskap om skolans uppdrag och arbetet med trygghet och studiero.

God samverkan med vårdnadshavare bidrar till trygghet och studiero

En god samverkan med vårdnadshavare har stor betydelse för skolans arbete med trygghet och studiero. En grund för trygghet och studiero är att roller och ansvar är tydliga och att det till exempel kommuniceras tydliga och uttalade förväntningar från skolans sida. Skolan har ett ansvar att informera elever och vårdnadshavare om utbildningens mål, vilka krav som skolan ställer och om de rättigheter och skyldigheter som elever och vårdnadshavare har. Detta är en förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan.¹⁸

Brister i kommunikationen mellan skola och vårdnadshavare kan till viss del bero på att skolan inte har tydliggjort vilka rättigheter och skyldigheter som elever och vårdnadshavare har. Skolinspektionen har i en granskningsrapport lyft att huvudmannen i många fall inte har fått ta del av de klagomål som anmäls till Skolinspektionen. Detta kan bero på att huvudmannen inte tillräckligt tydligt informerar elever och vårdnadshavare om hur de kan framföra klagomål på utbildningen eller att informationen inte når alla vårdnadshavare.¹⁹ Huvudmannen

¹⁵ Lindqvist, H, Östergren, R & Holme, L (2020). *Elevassistenter i skolan: en forskningsöversikt*. Pedagogisk forskning i Sverige Vol. 25 No 2–3.

¹⁶ a.a.

¹⁷ a.a.

¹⁸ Lgr22, kap 1.

¹⁹ Skolinspektionen (2020). *Klagomål mot utbildningen. Huvudmäns organisation och tillvägagångssätt*. (Dnr 40–2019:3005) samt Skolinspektionen (2017). *Lokal klagomålshantering – för snabb hjälp till eleverna*. (Dnr 400–2016:6994).

behöver även ta ansvar för att sammanställa eventuella klagomål och hantera dem inom ramen för sitt systematiska kvalitetsarbete.

Det stöd för kommunikation om roller och ansvar som Skolverket tagit fram, syftar till att underlätta och stärka samarbetet mellan skola och vårdnadshavare. Med ökad tydlighet skapas lugn och stabilitet i kommunikationen mellan skola och hem, vilket bidrar till ökad trygghet för personal och elever.

Genomförda aktiviteter

Juridiska vägledningar

Inom ramen för uppdraget har Skolverket tagit fram två juridiska vägledningar: Personalens befogenheter att ingripa fysiskt i skolan – juridisk vägledning och Disciplinära och andra särskilda åtgärder enligt 5 kap. skollagen – juridisk vägledning.

Syftet med den juridiska vägledningen Personalens befogenheter att ingripa fysiskt i skolan är att förmedla kunskap och förståelse för regelverket kring fysiska ingripanden i skolan till personal i samtliga skolformer inklusive fritidshemmet, förutom förskolan. Vägledningen beskriver vad som gäller angående personalens befogenhet att ingripa fysiskt vid ordningsstörningar eller i akuta situationer. Vägledningen kan utgöra ett stöd för lokalt utvecklings- och kvalitetsarbete. Den juridiska vägledningen redovisades muntligt för Utbildningsdepartementet i juni 2022.

Syftet med den juridiska vägledningen Disciplinära och andra särskilda åtgärder enligt 5 kap. skollagen är att stödja huvudmän, rektorer, lärare och annan skolpersonal när det gäller de befogenheter som personalen har och de åtgärder som får vidtas enligt 5 kap. skollagen (2010:800). Vägledningen kan användas som ett stöd i det lokala utvecklings- och kvalitetsarbetet på skolor. Den juridiska vägledningen redovisades muntligt för Utbildningsdepartementet i dec 2022.

Till de juridiska vägledningarna har också ett diskussionsunderlag tagits fram som är riktat till skolans personal. Diskussionsunderlaget har publicerats på sidan Främja trygghet och studiero med länkar till de juridiska vägledningarna.

De juridiska vägledningarna publicerades på skolverket.se i augusti 2022 respektive december 2022. Information om de nya juridiska vägledningarna kommunicerades då i Skolverkets nyhetsbrev.

Kompetensutveckling för elevassistenter och motsvarande kopplad till trygghet och studiero

Skolverket har i enlighet med uppdraget i regleringsbrevet tagit fram kompetensutveckling för elevassistenter och motsvarande funktioner i skolan, som syftar till att ge ökad kunskap och förståelse för skolans uppdrag, värdegrund samt elevers olika behov av stöd. Detta för att denna personalgrupp i högre grad ska kunna bidra i arbetet med att erbjuda eleverna en skolmiljö med trygghet och studiero som ger goda förutsättningar för alla elevers lärande, utveckling och hälsa. Eftersom det är första gången Skolverket riktar sig till målgruppen och behovet av stöd har kommunicerats på olika sätt, så är ingången bred och lägger en grund för de uppdrag och roller som målgruppen har i möten med elever under hela skoldagen.

Inför arbetet har intervjuer genomförts med ett urval av rektorer från relevanta skolformer. Även tillgänglig statistik hos Skolverket har använts i målgruppsanalysen. Linköpings universitet har bidragit med forskarstöd och kvalitetsgranskning i framtagandet av kompetensutvecklingsinsatsens innehåll. Kompetensutvecklingen har målgruppsanpassats utifrån målgruppens skiftande utbildningsbakgrund och erfarenheter och ger både grundläggande och fördjupande kunskap. Även målgruppens varierade förutsättningar vad gäller tid för kompetensutveckling har vägts in i arbetet med insatsen. Skolverket rekommenderar i materialet att kompetensutvecklingsinsatsen leds av rektor, lärare eller specialpedagog och att de som deltar får möjlighet att göra det i grupp. Detta för att få en tydlig riktning i arbetet, samsyn i gruppen och stärkt gemenskap bland elevassistenter och motsvarande yrkesgrupper.

Inom ramen för uppdraget har dialog förts med Specialpedagogiska skolmyndigheten kring elevers olika behov av stöd. I detta sammanhang har särskilt fokus varit neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Materialet har publicerats på skolverket.se och är indelat i fyra huvudsakliga delar:

- Samarbete för elevers lärande
- Stärk relationerna till eleverna
- Hela skolans ansvar för trygghet och studiero
- Förstå elevers olika behov av stöd.

Inom varje område ingår en podd, webbtexter, frågor för reflektion och diskussion samt fördjupningsmaterial. Innehållet fokuserar bland annat på områden som skolans uppdrag, elevers rätt till undervisning och lärande, elevers olika behov och förutsättningar, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i skolan, relationer till elever och den professionella rollen, bemötande och att förebygga konflikter, betydelsen av samarbete samt ansvar och befogenheter.

Uppföljning av förekomsten av fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder

En del i Skolverkets uppdrag Trygghet och studiero är att följa utvecklingen inom området, bland annat vad gäller förekomsten av fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder. Skolverket har därför genom två enkätundersökningar²⁰ bland annat följt upp i vilken utsträckning som rektorer, lärare och övrig skolpersonal i grundskola, anpassad grundskola, gymnasieskola och anpassad gymnasieskola har ingripit fysiskt mot elever eller vidtagit disciplinära åtgärder²¹ under läsåret 2022/23. Resultaten redovisas i sin helhet i Skolverkets rapport som utgör en extern bilaga till regeringsredovisningen. Nedan följer en kort sammanfattning av resultaten.

Fysiska ingripanden förekommer i alla skolformer, men i olika utsträckning

Under läsåret 2022/23 har fysiska ingripanden förekommit i samtliga undersökta skolformer, men det har förekommit i något större utsträckning i grundskolan och anpassade grundskolan jämfört med gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan. Av de lärare och övrig skolpersonal som har ingripit fysiskt vid något tillfälle uppger merparten att de har gjort det *en eller några gånger per termin* eller mer sällan än så. Det gäller alla undersökta skolformerna. Men i anpassade grundskolan är det nästan lika många lärare och övrig skolpersonal som svarar att de har ingripit fysiskt mot elever *varje månad* eller *varje vecka*.

I förarbetena till skollagsändringarna bedömde regeringen att den ökade tydligheten kring fysiska ingripanden skulle kunna leda till att fysiska ingripanden sker i något större utsträckning än innan skollagen ändrades.²² När Skolverket frågar rektorer, lärare och övrig skolpersonal bedömer drygt en av tio eller färre att det har skett fler fysiska ingripanden under läsåret 2022/23 jämfört med läsåret 2021/22. De flesta av dessa uppger att ökningen i antalet ingripanden beror på situationen på skolenheten har krävt fler ingripanden. Enkätundersökningarna genomfördes emellertid knappt ett år efter att lagändringen trädde i kraft och det kan ta tid innan förändringarna i regelverket leder till någon mätbar förändring i rektorer, lärare och övrig skolpersonals agerande.

Lagändringen har till viss del gjort det tydligare för skolpersonal när de får ingripa fysiskt

I samtliga undersökta skolformer upplever knappt hälften av lärarna och den övriga skolpersonalen att lagändringen tydliggjort när de får ingripa fysiskt mot

²⁰ Enkäterna skickades under april–maj 2023 till ett urval av rektorer respektive lärare och övrig skolpersonal (både övrig pedagogisk personal och personal såsom vaktmästare eller skolkökspersonal kan ingå).

²¹ Skolverket har kartlagt förekomsten av följande disciplinära åtgärder som regleras i 5 kap. skollagen: utvisning ur undervisningslokalen, kvarsittning, skriftlig varning, tillfällig omplacering, tillfällig placering utanför den egna skolenheten, avstängning samt omhändertagande av föremål.

²² Prop. 2021/22:160, s. 154.

elever. Rektorer upplever i något högre utsträckning att lagändringen har ökat tydligheten i regelverket för fysiska ingripanden.

Merparten av lärarna och den övriga skolpersonalen upplever att de är ganska eller mycket säkra på när de får ingripa fysiskt, medan mellan två och fyra av tio i de undersökta skolformerna svarar att de är ganska eller mycket osäkra. I kommentarer från rektorer, lärare och övrig skolpersonal framkommer bland annat att det förekommer en oro för negativa konsekvenser ifall de ingriper fysiskt. Respondenter beskriver en oro för negativa reaktioner från vårdnadshavare, för anmälningar eller negativ publicitet och till viss del för egen säkerhet.

Lärare och övrig skolpersonal efterfrågar mer stöd kring fysiska ingripanden

Omkring hälften av lärarna och den övriga skolpersonalen uppger att de vill ha mer information eller stöd om i vilka situationer som de får ingripa fysiskt mot elever. Ett återkommande önskemål är att få tydliga svar kring vad som är tillåtet och inte. Andra önskar stöd i hur de kan ingripa på ett bra och säkert sätt. Vidare är det flera som önskar att få diskutera fysiska ingripanden med kollegor – gärna med utgångspunkt i olika scenarier eller exempel på situationer som kan uppstå.

Det går inte att detaljreglera exakt när och hur personal får ingripa fysiskt och vidta disciplinära åtgärder, utan detta är ett område där personalen behöver använda sitt professionella omdöme. Samtidigt behöver lärare och övrig personal stöd för att utveckla en säkerhet och gemensam förståelse för de svåra avvägningar som finns kopplat till fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder. Skolverket har följt upp i vilken utsträckning lärare och övrig skolpersonal har deltagit i aktiviteter som handlat om när de får ingripa fysiskt mot elever. Merparten av lärarna och den övriga skolpersonalen i de undersökta skolformerna, omkring sju av tio, svarar att de varken har deltagit på informations- eller utbildningstillfällen eller i organiserade kollegiala samtal om ämnet under läsåret 2022/23.

I enlighet med regeringsuppdraget har Skolverket tagit fram flera stödinsatser på området. En stor del av stödinsatserna publicerades emellertid efter att enkätundersökningarna genomfördes och vi kan därför inte säga vilken verkan de har haft på lärare och övrig skolpersonals behov av stöd eller förståelse av regelverket.

De juridiska vägledningarna om regelverket för fysiska ingripanden och om disciplinära åtgärder som Skolverket tog fram i samband med ändringarna i skollagen hade publicerats när enkätundersökningen genomfördes. Skolverkets uppföljning visar att mellan tre och fyra av tio lärare och övrig skolpersonal i de undersökta skolformerna har tagit del av den juridiska vägledningen om regelverket för fysiska ingripanden. Motsvarande andel för rektorer är mellan fem och sex av tio. Vi ser liknande resultat vad gäller hur stor andel som har tagit del av den juridiska vägledningen om disciplinära åtgärder.

Förekomsten av disciplinära åtgärder skiljer sig mellan skolformerna

Under vissa omständigheter får rektor bland annat besluta om tillfällig omplacering inom skolenheten, tillfällig placering utanför den egna skolenheten samt avstängning.²³ I samtliga undersökta skolformer svarar den absoluta merparten av rektorerna, mellan åtta och nio av tio, att de aldrig har beslutat om tillfällig placering *utanför* den egna skolenheten under läsåret. När det gäller tillfällig omplacering *inom* skolenheten har rektorer i grundskolan beslutat om detta i högre utsträckning än rektorer i övriga skolformer.²⁴ Skolverket ser också att rektorer i grundskolan och gymnasieskolan har beslutat om avstängning i högre utsträckning än rektorer i anpassade gymnasieskolan.²⁵ Bland de rektorer som har beslutat om åtgärderna uppger nästan samtliga att de gjort det *en eller några gånger per termin* eller mer sällan än så. Det gäller alla undersökta skolformer.

Den första augusti 2022 förändrades regelverket för de disciplinära åtgärderna omhändertagande av föremål, tillfällig omplacering inom skolenheten, tillfällig placering utanför skolenheten och avstängning. Regeringens ambition var att lagändringarna skulle underlätta för rektorer, och i viss mån annan personal, att använda dessa åtgärder när det är befogat.²⁶ Skolverkets enkätundersökning visar att lagändringarna har bidragit till att en del rektorer anser att det är lättare att fatta beslut om dessa åtgärder. Bland annat upplever mellan tre och fem av tio rektorer i de undersökta skolformerna att det blivit något eller mycket lättare att besluta om tillfällig omplacering inom respektive utanför den egna skolenheten. I kommentarer från rektorer framkommer att det även fortsättningsvis finns utmaningar när det gäller att tillfälligt omplacera elever. Det måste till exempel finnas tillgång till undervisande lärare och undervisningslokaler för att det ska vara möjligt att faktiskt omplacera en elev.

Skolverket kartlade 2018 förekomsten av disciplinära åtgärder i grundskolan och gymnasieskolan genom en enkät till rektorer.²⁷ Resultaten från den tidigare undersökningen och den aktuella som avser läsåret 2022/23 är inte helt jämförbara. Skolverkets sammantagna bedömning är dock att resultaten i de två enkätundersökningarna ger en liknande bild av hur ofta rektorer i grundskolan och gymnasieskolan beslutar om disciplinära åtgärder.

Olika bedömningar av åtgärdernas betydelse för trygghet och studiero

Resultaten från enkäterna visar att rektorer, lärare och övrig skolpersonal gör olika bedömningar av vilken betydelse möjligheten att ingripa fysiskt mot elever eller vidta disciplinära åtgärder har för att skapa trygghet och studiero i skolan.

²³ Enligt skollagen 5 kap. 14 § är det inte möjligt att besluta om avstängning av en elev i anpassad grundskola.

²⁴ Fem av tio rektorer i grundskolan svarar att de aldrig har beslutat om detta under läsåret medan motsvarande andel för övriga skolformer är mellan sju och åtta av tio.

²⁵ Fem av tio respektive fyra av tio rektorer i grundskolan och gymnasieskolan svarar att de aldrig har beslutat om avstängning under läsåret. Motsvarande andel för anpassad gymnasieskola är sju av tio.

²⁶ Prop.2021/22:160, s.175–201.

²⁷ Skolverket (2018). *Ordningsregler och disciplinära åtgärder. En kartläggning av skolors arbete*. Rapport 471.

Vår kartläggning visar att en del rektorer, lärare och övrig skolpersonal upplever att fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder kan fylla en viktig funktion för att hantera akuta situationer. Samtidigt beskriver respondenter att ingripanden inte leder till en långsiktig förbättring för elever eller förhindrar att situationer som kräver sådana ingripanden uppstår igen. En återkommande kommentar att det är viktigt med ett förebyggande arbete för att skapa trygghet och studiero.

Informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare

Inom ramen för Skolverkets arbete med regeringsuppdraget Trygghet och studiero har myndigheten utarbetat ett informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare. Detta informationsmaterial har sin grund i Nationell plan för trygghet och studiero. Där framkommer att tydliga förväntningar ger bättre förutsättningar för ett väl fungerande samarbete mellan vårdnadshavare och skola, så att vårdnadshavare kan bevaka elevernas rättigheter men även för att stävja otillbörlig påverkan och förebygga konflikter.²⁸

Det framtagna materialet riktar sig till huvudmän, rektorer, lärare och övrig skolpersonal i förskoleklass, grundskola, gymnasieskola och motsvarande skolformer samt fritidshemmet.

Huvudsyftet med informationsmaterialet är att underlätta skolors kommunikation med vårdnadshavare samt att främja ett gott samarbete mellan hem och skola. Fokus i materialet är hur skolor kan föra dialog med vårdnadshavare om var gränserna går för vårdnadshavares inflytande över utbildningen. Ytterligare ett syfte är att tydliggöra huvudmäns och skolors ansvar för att hantera klagomål.

Arbetet med uppdraget har föregåtts av en målgruppsanalys med ett representativt urval av rektorer från såväl kommunala som fristående skolor samt dialogmöten med företrädare för Sveriges Lärare, Skolinspektionen, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd och Skolverkets referensgrupp för kommunala och enskilda huvudmän. Även aktuella studier och forskning inom området och relevanta kvalitetsgranskningar från Skolinspektionen har beaktats.

Det som bland annat har framkommit är att huvudmannen behöver göra sig fullt synlig och tillgänglig som en instans att lämna klagomål till. Det behöver finnas en organisation som omfattar både huvudmanna- och skolnivå för klagomålshanteringen som tydliggör huvudmannens, rektorns och skolpersonalens roller, och när ett klagomål kan lämnas över till huvudmannen för vidare utredning. Huvudmannen behöver följa upp både hur arbetet med klagomålshandling fungerar och vad de klagomål som inkommit handlar om inom ramen för sitt systematiska kvalitetsarbete. Skolan behöver tydligare informera vårdnadshavare om deras rättigheter och skyldigheter och var gränser går för inflytande över utbildningen. Huvudmannen bör säkerställa att

²⁸ Ds 2021:13 *Nationell plan för trygghet och studiero*.

informationen nås av alla vårdnadshavare.²⁹ Den samlade informationen har vägts in i framtagandet av materialet.

Materialet består av:

- Webbtexter om samverkan mellan skola och vårdnadshavare.
- Webbtexter och checklista för arbetet med klagomålshantering.
- Stöd för kollegiala samtal om svåra situationer i kommunikationen med vårdnadshavare.
- Informationsmaterial om förväntansdokument och exempel på hur förväntansdokument kan utformas.
- Stöd för skolans information till vårdnadshavare om vad de kan ha inflytande över.
- Reportage med lärande exempel från två skolor.

Översyn av befintligt material och kommunikationsinsatser

Utöver det nya material som har tagits fram inom ramen för redovisat uppdrag, har även befintliga webbsidor med koppling till trygghet och studiero kompletterats med delvis nytt material eller mindre tillägg. För att målgrupperna lättare ska hitta till både nya stödmaterial och befintliga på skolverket.se, och få både sammanhang och helhet kring vad som erbjuds inom trygghet och studiero, har relaterade material samordnats tydligare genom länkningsar.

De webbsidor på skolverket.se som har kompletterats är Främja trygghet och studiero och Arbeta med trygghet och studiero.

Kompletteringar har bland annat handlat om att:

- förtydliga vad som är rektors ansvar när det gäller hur all personal i skolan kan bidra i arbetet med trygghet och studiero
- lyfta fram elevassistenter, resurspedagoger och andra elevstödjande roller i alla nya och befintliga material på området trygghet och studiero
- adressera huvudmän och rektorer tydligare vad gäller att stärka förutsättningarna för långsiktighet och hållbarhet i verksamheternas trygghetsskapande arbete.

²⁹ *Var fjärde lärare pressas av föräldrar om betyg* <https://skolvarlden.se/artiklar/var-fjarde-larare-pressas-av-foraldrar-om-betyg>) samt *Påtryckningar mot betygsättande lärare* - Lärarnas Riksförbund (lr.se) Vetenskapsrådet (2022) <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2022-06-16-integration-och-utbildning---en-forskningsoversikt.html> Skolinspektionen (2020). *Klagomål mot utbildningen. Huvudmäns organisation och tillvägagångssätt*. (Dnr 40–2019:3005) samt Skolinspektionen (2017). *Lokal klagomålshantering – för snabb hjälp till eleverna*. (Dnr 400–2016:6994).

Uppdraget Trygghet och studiero har haft löpande kommunikationsstöd och kvalitetssäkring av innehåll, form och paketering utifrån målgruppernas behov. De nya materialen marknadsförs i Skolverkets sociala kanaler och i nyhetsbrev.

Kommunikationsinsatserna följs upp och utvärderas genom statistik från spridningsaktiviteterna och webbstatistik för skolverket.se. Samtal och mejl till Skolverkets upplysningstjänst och kommentarer i sociala medier kan eventuellt bidra till mer kvalitativa indikationer på hur materialen tas emot.

Avslutande kommentar och fortsatt arbete

Det material för stöd och kompetensutveckling som Skolverket tagit fram inom uppdraget syftar till att främja och stärka arbetet med trygghet och studiero i skolan för alla elevers lärande, utveckling och hälsa. Syftet är också att all personal på skolan känner sig mer trygg i och säker på, hur man kan och bör agera utifrån sin roll och sitt uppdrag för att på olika sätt bidra till arbetet med trygghet och studiero. Det kan gälla i mötet med vårdnadshavare, i en stödjande roll under elevers hela skoldag eller i det åtgärdande arbetet när svåra situationer uppstår på skolan.

Genom kollegiala samtal, samarbete och samverkan kan en samsyn kring skolans främjande och förebyggande arbete byggas upp och det åtgärdande arbetet på skolan stärkas. Balansen mellan ett främjande, förebyggande och åtgärdande arbete är viktig och kan sammantaget bidra till både trygghet och studiero för elever och personal på skolan. Det är viktigt att huvudman och rektor implementerar nya regleringar, planerar för relevant kompetensutveckling och organiserar arbetet på skolan kring en ökad trygghet och studiero. Även kompetensutveckling som stärker ledarskapet i klassrummet och förmågan att bygga goda relationer med elever är värdefull för att främja trygghet och studiero.

Skolverkets uppföljning gällande förekomsten av fysiska ingripanden och andra disciplinära åtgärder visar på att rektorer, lärare och övrig skolpersonal till viss del upplever att lagstiftningen blivit tydligare när det gäller möjligheten att ingripa fysiskt. Men det förekommer också att personalen upplever en oro för negativa konsekvenser till följd av ett ingripande eller användningen av disciplinära åtgärder. De tillfrågade beskriver oro för negativa reaktioner från vårdnadshavare, för anmälningar eller negativ publicitet, och till viss del även för egen säkerhet. Skolverket bedömer att det inte på förhand går att specificera varje situation där det är tillåtet att ingripa. Alla som arbetar i skolan behöver därför känna att de har den kunskap och det stöd de behöver för att själva bedöma när de till exempel behöver ingripa fysiskt. Det är viktigt att huvudmän och rektorer

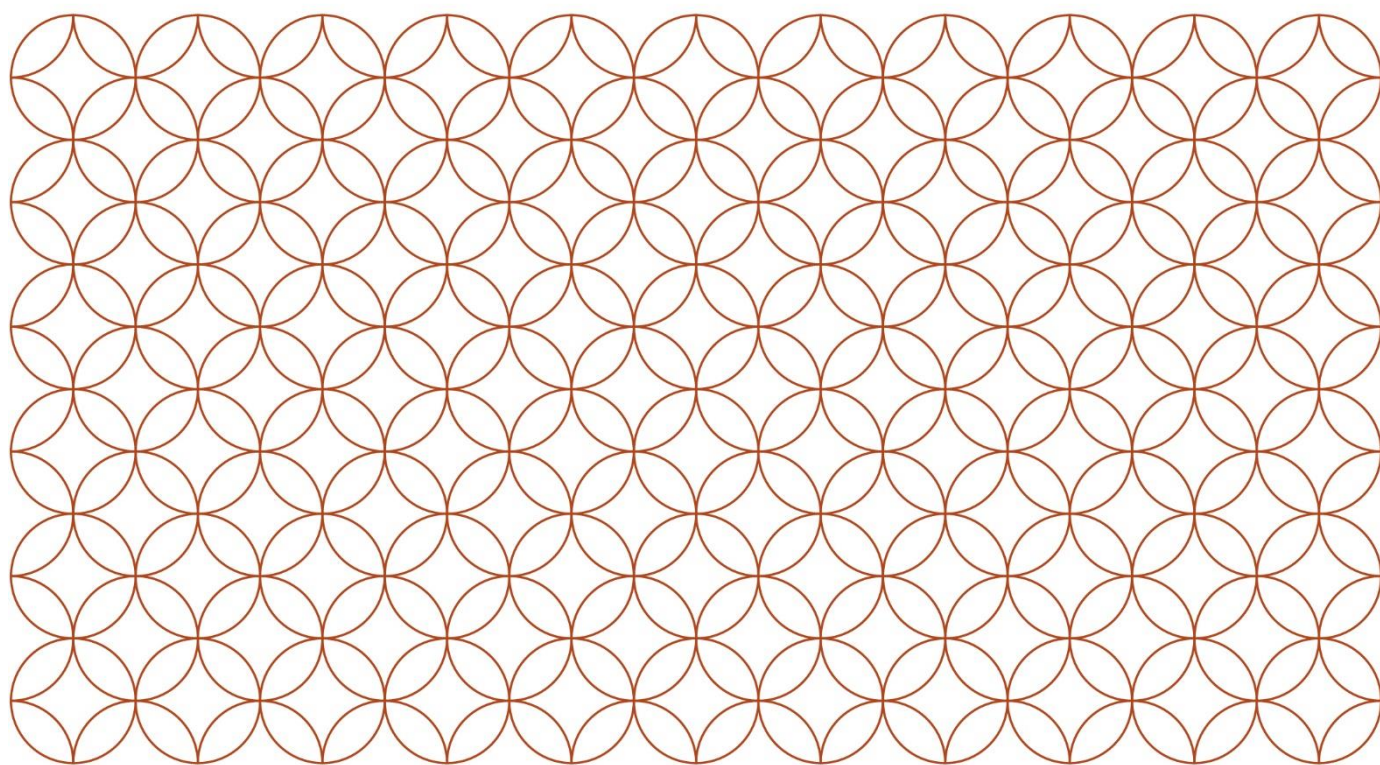
säkerställer att anställda får möjlighet till adekvat utbildning och stöd, till exempel genom kollegiala samtal där all personal deltar. Skolverkets material kan fungera som stöd i, och utgångspunkt för, kollegiala samtal som stärker det professionella omdömet.

Skolverkets uppföljning visar även att en betydande andel av de tillfrågade inte har tagit del av de juridiska vägledningarna. De juridiska vägledningarna lyfts därför fram på webbsidan Främja trygghet och studiero och genom marknadsföring i Skolverkets egna sociala kanaler. Information kommer också att gå ut i riktade nyhetsbrev till rektorer och skolchefer utifrån vikten av en effektiv implementering ute på skolorna. Utifrån de två juridiska vägledningarna om fysiska ingripanden och disciplinära åtgärder, och de tillhörande diskussionsfrågorna riktade till skolans personal kommer Skolverket bedöma om det finns behov av ytterligare insatser och stöd som syftar till att lärare och övrig skolpersonal ska känna större säkerhet på området.

Skolverket har för avsikt att under våren 2024 följa upp hur kompetensutvecklingen för elevassistenter och motsvarande tas emot och används. Detsamma gäller för det informationsmaterial för skolors kommunikation och samarbete med vårdnadshavare som tagits fram. Skolverket planerar att efterfråga återkoppling om behov och förbättringsförslag från rektorer vid de samråd och referensgruppsmöten som myndigheten anordnar. Eventuellt sker ytterligare uppföljning under hösten 2024.

En annan form av uppföljning som planeras är att studera statistik över antal besök på de webbsidor där stöd och kompetensutveckling har publicerats. Genom att lyssna in målgruppernas behov och mäta antal besökare finns möjlighet för Skolverket att anpassa och utveckla de framtagna materialen.

Utöver det som Skolverket tagit fram inom uppdraget Trygghet och studiero kommer ytterligare stöd till förskolan och skolan tas fram som handlar om hur man tidigt bygger relation och tillit till vårdnadshavare och deras tillit till förskola och skola. Stödet kommer bland annat ta upp förskolans och skolans uppdrag och ansvar, vårdnadshavares ansvar, värdegrund och hur man samarbetar med andra aktörer som exempelvis socialtjänst.

Skolverket

www.skolverket.se